

Jasenovac, 1 d'agost de 1991: serbis camí de l'exili. Un episodi que té els seus precedents en la Segona Guerra Mundial, quan entre 295.000 i 334.000 serbis foren assassinats pel poder croat ustaix, molt influït pel nazisme.

Un segle d'horrors

Tres anys després de la fi de la Segona Guerra Mundial, l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovava la Declaració Universal dels Drets Humans. Una declaració que, entre més coses, havia d'impedir que es repetissin els horrors que Europa havia viscut durant la guerra. Una declaració que havia de posar fi per sempre a la pràctica de l'extermini o de l'eliminació sistemàtica d'un grup social per motius de raça, de religió o de política: el genocidi. Quaranta-set anys després, aquesta pràctica perdura.

Aquí relatem els quatre genocidis més importants de l'Europa del segle XX. Un segle caracteritzat, de cap a cap, per la negació dels drets que havia de defensar la Declaració del 1948.

Armènia, el genocidi oblidat. El segle XIX s'acabava amb la matança de prop de 300.000 armenis en mans dels turcs, que volien sufocar la seva voluntat independentista. Pel seu caràcter sistemàtic i selectiu, aquesta matança és netament genocida. Europa entra al segle XX i, al cap de quinze anys, Armènia torna a ser víctima d'un genocidi: el primer del segle.

La terra armènia, repartida entre Turquia, l'Iran i les repúbliques ex-soviètiques de Geòrgia i l'Azerbaitjan, ha estat sistemàticament re-

Extermini armeni a mans dels turcs; horror a l'URSS a mans de Stalin; els Balcans pateixen tres guerres balcàniques i dues mundials, i sis milions de jueus exterminats a mans dels nazis. Quatre genocidis per a un segle de negació dels drets humans.

primida i els seus habitants deportats. La tensió entre armenis cristians i turcs musulmans ve de molt lluny. Els enfrontaments de final del segle XIX, entre 1894 i 1896, es reproduïen després de la revolució del 1908, quan el nacionalisme dels Joves Turcs radicalitza l'antagonisme entre turcs i armenis i fa 30.000 víctimes armènies.

Comença la Primera Guerra Mundial i Turquia s'alinea al costat de les potències centrals. El 25 d'abril del 1915, mentre les tropes aliades desembarcaven a Gal·lípoli, les autoritats turques engegaven un procés de repressió en massa contra els armenis, considerats l'enemic interior, pel suport que les unitats armènies havien donat a les forces russes al Caucas. Aquest mateix dia 25, alguns centenars d'intel·lectuals, periodistes i professionals liberals són detinguts i afusellats. El genocidi començava. Després de rebre l'ordre de marxar immediatament, les famílies armènies, separades per sexes, eren conduïdes, a peu, cap a Síria. Tots els seus béns eren destruïts o robats. Violacions, degolles i metrallaments se succeïen. Durant els dos anys següents, la població armènia fou obligada a l'exili o deportada a les zones desèrtiques del moribund imperi otomà.

Fins l'any 1922, prop d'un milió d'armenis

foren assassinats o van morir de fred o malalts en camps de concentració o al desert de Síria. Era la meitat de la població del 1914. Si, a això, hi sumem les matances del període 1894-1896 i les de 1909, aproximadament un de cada dos armenis havia desaparegut en un quart de segle. Una part important d'una comunitat civil pròspera i amb arrels molt antigues, dotada de caràcters culturals i religiosos diferenciats, havia estat eliminada. Hitler va dir d'aquest genocidi: "Qui se'n recorda, de l'exterminació dels armenis?" Turquia, encara avui, nega la matança.

Trenta anys de terror sota Stalin. Lenin, en el seu testament, redactat al 1923, deia de Stalin que era "massa groller" i que no estava segur que utilitzés el poder amb "suficient prudència". Trotski, candidat, juntament amb Stalin, a la successió de Lenin, va definir-lo com una "eminent mediocritat". La història ha demostrat que tant l'un com l'altre menystingueren el seu poder. Trotski va pagar el preu d'un judici massa precipitat: Stalin el va fer assassinar a Mèxic, on s'havia exiliat al 1940.

Josif Stalin va governar l'URSS entre 1924 i 1953, any en què va morir. Però fins a final dels anys 80, amb la *glasnost* de Mikhaïl Gorbtxov, no es va començar a destapar l'horror que prop de tres dècades d'estalinisme havien desfermat. Les matances de l'època estaliniana encara resulten avui difícils de quantificar. Les primeres fosses comunes van ser descobertes al 1988. Però els historiadors coincideixen a afir-

Dalt, Stalin i Bukharin, víctima de la "purga" estalinista. Baix, una reconstrucció de la matança d'un milió d'armenis pel Govern turc el 1915 en represàlia pel seu suport als russos.

mar que durant el període 1929-1953, entre quinze i vint milions de persones van ser víctimes de les "purgues", les deportacions o les col·lectivitzacions forçoses de Stalin.

El gener del 1930, una resolució del Comitè Central del Partit fixava per a la primavera del 1932 la consecució d'una "col·lectivització total". La resistència dels antics propietaris agraris, els kulaks, va ser anul·lada amb violentes mesures de repressió. I els camperols que es resistien a entrar als *kolkhoz* foren detinguts, deportats

i executats en massa. Al voltant de cinc milions de persones foren enviades als camps de treball de Sibèria. La repressió de l'era Stalin havia començat.

Malfiant-se patològicament de tota persona amb una mica de pes polític, Stalin va eliminar a partir del 1933 molts dels seus opositors, veritables o suposats. A l'obertura, el 10 de març de 1939, del XVIII Congrés del Partit, 1.100 dels 2.000 delegats no hi eren: havien estat assassinats, emprisonats o deportats als camps de Sibèria. I 89 dels 131 membres del Comitè Central havien estat executats. A les execucions, cal sumar-hi les morts "accidentals" i els suïcidis. La "purga" estaliniana abastava opositors, dirigents del partit i fins i tot les forces armades soviètiques. Però no sols els aparells del poder van sofrir la repressió. Tota persona era susceptible d'anar a parar en un camp de concentració o de ser assassinada.

A la fi de la Segona Guerra Mundial les matances estalinianes continuaren. La majoria dels ciutadans soviètics que havien estat capturats pels alemanys van ser deportats a l'URSS pels aliats, i aquí enviats en massa als camps de concentració de Sibèria o senzillament afusellats, per por que no s'haguessin contagiats de la ideologia nazi. A més, Josif Stalin va prolongar el genocidi contra el poble jueu i va reprimir totes les nacions de l'URSS que s'havien agafat a l'invasor alemany per deslliurar-se de l'opressió russo-soviètica. Estonians, letons, lituans, txetxens i molts pobles més foren deportats o morts per sedició o com a càstig d'un espionatge imaginari. Eren les últimes

víctimes de la matança més gran d'aquest segle.

La inestabilitat balcànica. Abans del 1941, la zona dels Balcans ja havia sofert tres guerres: les dues balcàniques i la Primera Guerra Mundial, totes molt cruentes i de conseqüències devastadores. La Segona Guerra Mundial, en un territori tan inestable i pel seu doble caràcter de pugna interna i de guerra d'alliberament, va resultar especialment cruel. Deportacions, matances indiscriminades i tot tipus de bestialitats van ser freqüents en tots els bàndols.

Però les més salvatges i sistemàtiques van ser les de l'estat col·laboracionista croat, governat per Ante Pavelic. Pavelic, feixista croat líder dels *ustaix*, va protagonitzar una gran operació d'extermini de serbis, jueus i gitanos, abans fins i tot que els alemanys iniciessin la seva solució final als camps de l'est d'Europa. El poder *ustaix*, molt influït pel nazisme, tenia un marcat caràcter nacionalista, clerical —en el sentit d'intransigència religiosa a tot allò que no fos el catolicisme— i xenòfob. Si bé alguns historiadors comptaven de 600.000 o 700.000 víctimes (la propaganda sèrbia havia arribat a parlar d'un milió i mig de morts), actualment s'accepta que entre 295.000 i 334.000 serbis foren assassinats pels *ustaix* entre 1941 i 1945 —a més d'uns 40.000 jueus i minories diverses.

Però la violència per motius ètnics, religiosos i ideològics no va ser instrument exclusiu de cap grup als Balcans durant aquells anys. Els *txètnik* de Mikhalovic, serbis amb el mateix esperit xenòfob que els *ustaix* croats, van ser igualment sanguinaris amb els musulmans i els croats de Bòsnia-Hercegovina. I els guerrillers comunistes, els "partisans", també van participar en matances indiscriminades. Aquests combatents antifeixistes, dirigits per Tito, tot i ser ètnicament tolerants, eliminaven sistemàticament els seus enemics polítics i van acabar matant en massa els presoners croats i eslovens al

Nens a Auschwitz al 1945. Quan el gener d'aquell any els soldats de l'exèrcit roig van entrar als primers camps d'extermini nazi el món va quedar esgarriat de fins on podia arribar la crueltat humana: des del final del 1941 fins poques setmanes abans de la rendició, el maig de 1945, el règim nazi va assassinar entre cinc i sis milions de jueus, a més de centenars de milers de gitanos i de presoners de guerra.

final de la guerra. Al voltant de 200.000 persones, *ustaix* i famílies, van morir a les seves mans.

La "solució final" nazi. Quan el gener del 1945 els soldats de l'exèrcit roig van entrar als primers camps d'extermini nazi el món va quedar esgarriat de fins on podia arribar la crueltat humana. La història és plena de matances absurdes i d'assassinats en massa d'innocents, però l'Holocaust nazi va tenir unes característiques específiques que el van fer especialment execrable. Execrable no sols per la quantitat de víctimes que va afectar, sinó també per la fredor i l'eficàcia amb què els nazis van voler eliminar les races o col·lectius que consideraven inferiors i contaminants de la puresa ària.

L'estat hitlerià, des dels seus inicis, va practicar la repressió sistemàtica d'opositors i presoners civils de les zones ocupades, que eren enviats a camps de concentració, on vivien amb sectors socials o races considerats inferiors, com ara homosexuals i persones disminuïdes, jueus i gitanos. Però amb la conquesta de Polònia, i més tard la dels països bàltics, Bielorússia i Ucraïna, el nombre de presoners, sobretot jueus, va augmentar de tal manera que les autoritats nazis van començar a planejar la manera d'eliminar-los físicament. Prop de sis milions d'homes i dones van anar a parar en algun dels divuit camps de concentració instal·lats a Europa. Els presoners s'hi morien de gana o de fred, o víctimes de malalties i maltractaments dels homes de les SS. L'horror nazi no feia sinó començar.

El juny del 1941 ja duïen a terme afusellaments en massa de jueus i de presoners de guerra. Però no n'hi havia prou. Per accelerar el procés d'anihilació els nazis van començar a fer experiments per matar amb monòxid de carboni, però el mètode era massa lent. L'extermini sistemàtic dels jueus va arribar al seu punt culminant el gener del 1942, quan a la conferència de Wannsee, els alts càrrecs nazis van decidir fredament la "solució final". El que la faria possible seria el gas letal Zyklon B, utilitzat fins aleshores de pesticida.

L'assassinat en massa agafava dimensions industrials. Van construir camps de concentració especialitzats en l'eliminació física dels presoners a Polònia, utilitzant els presos més forts de mà d'obra. En aquests camps hi instal·laven cambres de gas i forns crematoris per desfer-se dels cadàvers. Treblinka o Auschwitz són alguns dels noms de l'horror. Tan sols el 3% dels deportats es va poder escapar d'aquest episodi macabre. Des de final del 1941 fins poques setmanes abans de la rendició, el maig de 1945, el règim nazi va assassinar entre cinc i sis milions de jueus, a més de centenars de milers de gitanos i de presoners de guerra.

Laia Torras